

ICOM Conference Milaan 2016

Milaan, Italië
3-9 juli 2016

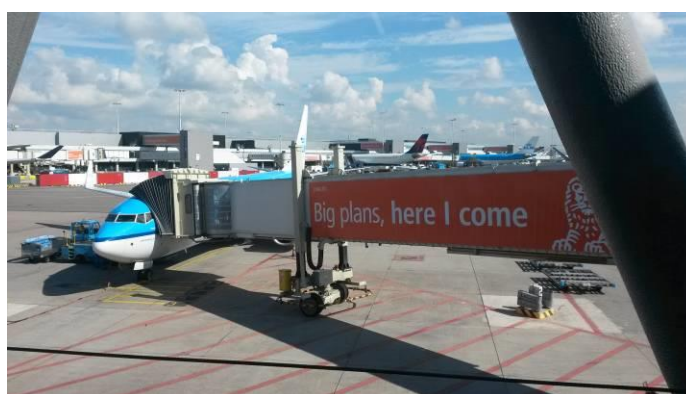
Marc van Hasselt

Dankzij een reisbeurs van ICOM Nederland was ik in de gelegenheid om het ICOM Congres in Milaan bij te wonen. Daar heb ik deelgenomen aan een aantal lezingen en presentaties, met interesse de demonstraties van de nieuwste technieken en technologieën gevolgd en in het algemeen een leerzame en nuttige tijd als ICOM lid beleefd.

Het thema van het congres was "Museums and Cultural Landscapes", wat mooi aansloot op mijn persoonlijke interesse in Archeologische Open Air Musea (AOAM) en historische interesse in oa. de Romeinse Limes.

Aankomst

4 juli kwam ik met enige vertraging in de loop van de middag aan in Milaan. Na mijn hotel gevonden te hebben, bewoog ik mij door de hitte richting het congrescentrum. Het was een indrukwekkend geheel, met ICOM leden uit heel de wereld die al druk lezingen aan het bijwonen waren.

Om te acclimatiseren begaf ik mij naar de marktvloer op de eerste verdieping, waar het nieuwste in museumpresentatie werd gedemonstreerd. Het viel op hoeveel vertegenwoordigers er uit de Aziatische landen aanwezig waren, die een indrukwekkend scala aan technieken en technologieën tentoon spreidden. Mijn interesse ging uit naar interactieve presentatiemethodes, waarbij *responsive* licht sensoren de bezoekers een ervaring in trokken; of de 3d presentatie van Middeleeuwse manuscripten, die interactie met erfgoed mogelijk maken zonder dat het erfgoed in gevaar komt. Een presentatie van één van de Terracotta krijgers die met licht projectie de kleur terug kreeg die hij waarschijnlijk ooit heeft gehad was eveneens indrukwekkend.

De voorzitter van ICOM Nederland, Luc Eekhout, had een WhatsApp groep aangemaakt waardoor alle Nederlandse aanwezigen elkaar op konden zoeken en contact konden leggen. Na de presentaties overdag was er ruimte om elkaar beter te leren kennen op een terrasje in Milaan. Na een traditioneel Italiaans diner was er een openingsfeest in het Castello Sforzesco - het kasteel van Milaan. Er waren verschillende presentaties, maar ik heb me vooral in het museum in het kasteel begeven, waar een groot aantal (Middeleeuwse) kunst en objecten te bewonderen was. Na een

leerzame en vruchtbare avond, waarin de Nederlandse aanwezigen onderling en internationaal konden netwerken, kwam er een eind aan de eerste dag in Milaan.

Presentaties 5 juli

Tijdens de presentaties die de volgende dag begonnen ben ik begonnen bij de ICMAH presentaties, aangezien ik daar ogenschijnlijk het meeste interesse in had. Ik kwam er snel achter dat de presentaties voornamelijk in het Frans waren en niet aansloten bij mijn interessegebieden. Inhoudelijk kon ik mij vinden in de onderwerpen, maar het geheel

bleef voor mij aan de oppervlakte - er werd weinig gepraat over de wijze waarop museale presentaties het dagelijks leven van mensen beter kan maken. Meer aandacht was er voor de kennis over het verleden en hoe deze gepresenteerd kon worden. Daarnaast vielen een deel van de presentaties uit, omdat sprekers zich niet gemeld hadden of om andere onduidelijke redenen niet aanwezig waren.

De presentatie door Abdoulaye Camara was relatief interessant maar sloot wederom niet aan bij mijn beweegredenen om een reisbeurs aan te vragen. De archeologische en historische achtergronden van Unesco World Heritage Sites spreekt me aan, maar ik miste de link met Cultural Landscapes in de zin van menselijke verbanden. Gelukkig kon ik tijdens de pauze terecht bij de presentatie van Arja van Veldhuizen (Landschap Erfgoed Utrecht) voor de Committee for Education and Cultural Action (CECA).

Haar presentatie over de Romeinse Limes was zeer interessant, en *thought provoking*. Zij legde de nadruk op het belang van samenwerking, op regionaal, nationaal en internationaal niveau. Maar vooral de verschillende organisaties die zich met een bepaald onderwerp bezig houden: overheden, lokale organisaties, vrijwilligersorganisaties, maar vooral de musea. Deze kunnen een verbindende factor

zijn in de lokale gemeenschappen. Samen met de andere organisaties kunnen zij vechten tegen nationalisme en intolerantie. Er volgde een interessante discussie over hoe (lokale) bewoners zich verbonden kunnen voelen aan het museum, het museale object of het landschap. Het thema van het congres sloot erg goed aan op het onderwerp, waardoor deze sessie ook uitermate goed bezocht was.

Tijdens de lunch was er eveneens tijd om de marktvloer te bewandelen en meer informatie over de nieuwste ontwikkelingen in museumland te vinden. De organisatie had ook een aantal plekken beschikbaar gesteld om nieuwe energie op te doen - voor de deelnemers en hun electronica.

Ik maakte gebruik van de gelegenheid om de tentoonstelling "Where ICOM from" te bezoeken, over de geschiedenis van ICOM. Ter gelegenheid van het 70-jarig bestaan van de organisatie was een interactieve tentoonstelling in het leven geroepen die uitleg gaf over de - soms bewogen - historie er achter. Als relatief jong ICOM lid stelde het mij in staat het geheel in context te plaatsen en kreeg ik meer inzicht in de motivaties van de organisatie.

Na de lunch bezocht ik de ICMAH sessie, die sterk begon met een presentatie van Renger de Bruin over de Limes. Hij gaf eveneens aan hoe belangrijk het is om samen te werken met een scala aan organisaties; erfgoed organisaties, maar ook overheden en bedrijven. Dit op lokaal niveau, maar ook regionaal, nationaal en internationaal. Het museum (maar liever: de musea) kunnen de verbindende factor zijn tussen mens en erfgoed, maar ook juist tussen mensen onderling. In het geval van *Cultural Landscapes* zoals de Limes, die onzichtbaar zijn in het landschap, is dit van cruciaal belang.

Tijdens deze sessie was er ook een inspirerende presentatie door Jean-Pierre Garrabos (BE) over de Slag bij Waterloo (1815). Tussen 2000 en 2015 werd een enorm project gerealiseerd waarbij het Waterloo museum renovaties begon, gebouwen aanwon, multimedia presentaties voorbereidde, films liet maken en veel aandacht besteedde aan re-enactment van een hoge kwaliteit. Het museum bracht de juiste professionals, hobbyisten en ambachtslieden bij elkaar om een indrukwekkend geheel te creëren. Het landschap rond het museum werd op verschillende manieren naar binnen gebracht.

De overige presentaties, over het belang van het behoud van originele landschappen *in situ* of het reconstrueren hiervan, spraken mij meer aan dan de presentaties in de ochtend. Na een levendige discussie over de relatie tussen musea en het cultureel landschap in conflictzoner - met voorbeelden uit zuidoost Turkije - was het tijd om nog iets van Milaan mee te pikken. De volgende dag begon het programma weer vroeg, dus laat hebben we het niet gemaakt.

Presentaties 6 juli

Op woensdag waren een aantal sessies gepland waar ik bij wilde zijn, waaronder één mede georganiseerd door ICOM NL, over het belang van de Romeinse Limes. De eerste sessie van de dag was voor mij wederom een CECA sessie, gemodereerd door Arja van Veldhoven.

Michael Fuhr sprak over het belang van betrokkenheid van lokale bewoners bij de museale objecten die in het museum tentoon gesteld worden. De collectie zou bij de mensen gebracht moeten worden, in plaats van de mensen bij de collectie. Als voorbeeld gaf hij een eigen project dat in Noord-Duitsland georganiseerd was: bij lokale kerken waren een groot aantal Middeleeuwse

beeldhouwwerken te vinden, die echter ook vaak ernstig verwaarloosd waren. Het museum nam deze beeldhouwwerken in en liet ze restaureren. Na een periode van tentoonstelling in het museum werden de beelden daarop teruggezet in de lokale kerken, waar de bevolking ze kon blijven waarderen.

Een erg mooie presentatie door Anna Tiedink van het Zuiderzeemuseum gaf een beeld van hoe bezoekers van het museum betrokken werden bij het verhaal dat er verteld wordt. Leerlingen die het museum bezochten kregen de opdracht mee om de 'bewoners' van het museum te interviewen over de watersnoodramp (1916). De geschiedenis kwam voor deze leerlingen niet alleen tot leven, maar door zelf uitgedaagd te worden het verhaal weer te geven, kregen zij een dieper begrip voor de historische gebeurtenissen. Ook kregen zij de mogelijkheid om praktische vaardigheden op te doen met betrekking tot het gebruiken van film technieken en uitrusting. Een *best practices* voorbeeld van hoe bezoekers echt betrokken kunnen worden bij een tentoonstelling of museale presentatie.

Een 'gastpreker' van ICCROM (International Centre for the Study and Preservation of Cultural Property) vertelde over educatieve programma's gebaseerd op het bewaren en opslaan van cultureel erfgoed. Door evenementen rond bijvoorbeeld depots te organiseren kon het publiek toegang krijgen tot normaliter afgesloten ruimtes en objecten buiten de gangbare tentoonstellingen. Door concrete voorbeelden te geven over hoe het uitnodigen van vertegenwoordigers van overheden of het zakenleven; en de pers te betrekken, werden de toehoorders uitgedaagd na te denken over het openstellen van hun eigen depots. Voorbeelden van de educatieve programma's zelf, waarbij bezoekers bijvoorbeeld werden uitgenodigd objecten te vinden in de ruimte als een soort 'treasure hunt', spraken erg tot de verbeelding.

ICOM Nederland Sessie

In samenwerking met meerdere partners, waaronder ICOM Duitsland, EXARC, CECA, ICOMOS NL en De Stichting Romeinse Limes Nederland, organiseerde ICOM Nederland een sessie over de Romeinse Limes, getiteld "The Roman Fronteir along the River Rhine, the role of museums in revitalising cultural landscapes. Renger de Bruin en Astrid Hertog traden op als moderators. Hieronder een selectie van de gegeven presentaties uitgewerkt in meer detail.

Inleiding

Een introductie in het onderwerp werd gegeven door David Breeze, professor archeologie aan de Universiteit van Durham, Edinburgh and Newcastle. Als voorzitter van de International Conference for Roman Fronteir Studies heeft hij veel ervaring met het onderwerp en de presentatie daarvan. Hier ging het hem ook om, omdat de Limes op veel plaatsen niet in het landschap herkenbaar is. De toekenning aan Hadrian's Wall in het Verenigd Koninkrijk als Werelderfgoed door UNESCO, alsmede dezelfde toekenning aan de Limes in Duitsland, zetten een precedent voor de Nederlandse Limes aan de Rijn en een breed, internationaal werelderfgoed project. Desalniettemin is het een uitdaging dit erfgoed zichtbaar te maken en inspirerend te presenteren.

Wat Professor Breeze aan gaf was dat de Limes internationaal overal hetzelfde opgebouwd is, met forten die een bepaalde afstand tot elkaar hebben en hetzelfde type zijn. Internationale samenwerking in het onderzoeken en presenteren van dit erfgoed is dus onmisbaar. In relatie tot het thema van het congres is het daarom ook noodzakelijk het culturele landschap in het museum te

brengen. Door bijvoorbeeld nieuwe visualisatie technieken te gebruiken kan de Limes meer zichtbaar gemaakt worden in de context van de musea die er aan liggen. Hoewel het fysiek niet mogelijk is om Utrecht terug te brengen tot het niveau van Romeinse vondsten, kan dit in het museum wel gedaan worden. Volgens professor Breeze zouden de musea op moeten treden als poortgebouwen, die toegang verlenen tot het culturele erfgoed ter plekke, maar ook in den lande. Verschillende bezoekers hebben verschillende verwachtingen, maar door het combineren van museumbezoek aan bezoeken aan het culturele landschap kan een bredere ervaring opgebouwd worden. Door concrete voorbeelden te geven waarbij guidebooks deze brede ervaring aanbieden kregen de toehoorders handvatten aangereikt om hiermee aan de slag te gaan. Al met al een zeer inspirerend begin van de sessie!

Hoge Woerd en omgeving

De volgende presentatie werd gegeven door Erik Graafstal van Castellum Hoge Woerd. Hij begon met aangeven dat er een gebrek aan begrip is onder het grote publiek over wat de Limes precies inhoudt. De wijze waarop het wordt gepresenteerd en gerepresenteerd wordt als abstract ervaren. Er wordt wel veel gewerkt vanuit een typisch Nederlandse poldermentaliteit. In deze context betekent dit, dat erfgoed locaties en monumenten vaak een dubbele functie hebben. Dit maakt ze toegankelijk en maakt het mogelijk erfgoed dichterbij bezoekers te brengen.

Een aantal concrete voorbeelden gaven een beeld van het Nederlandse museale werkgebied, specifiek in relatie tot de Limes. Zo zijn er drie musea en erfgoed locaties dicht bij elkaar met hetzelfde (Romeinse) thema; Fort Vechten, Hoge Woerd en Fectio. DomUnder in Utrecht is nog een voorbeeld van een locatie die hetzelfde verhaal wil vertellen.

Leidsche Rijn, de wijk van Utrecht waar Castellum Hoge Woerd zich bevindt, kan worden gezien als een bouwproject, maar ook als een archeologisch project. Hoge Woerd zelf zoekt een functie als culturele locatie in de lokale gemeenschap. Het is een 'lichtgewicht' museum die met een aantal partners - zoals het theater en de horeca - waar ook nieuwe partners een plek kunnen krijgen. Het is een speels museum waar culturele activiteiten afgewisseld kunnen worden met andere vrijetijdsbesteding. De Rijn kan als een vertegenwoordiging van de Limes, zoals Hadrian's Wall in het Verenigd Koninkrijk, een *gateway* voor de Limes vormen. Wandelen en fietsen kunnen gecombineerd worden met museumbezoek om het culturele landschap te koppelen aan de genoemde musea. Zo kan het 'Limes Pakket' een cultureel pakket voor heel Nederland vormen.

Openluchtmuseum Xanten

Martin Müller van het Duitse openluchtmuseum in Xanten gaf een presentatie over het succes van dit museum aan de Limes. Doel van het museum is behoud van, onderzoek naar en presentatie van het Romeinse verleden van de regio. Het middel zijn volledige reconstructies van de Romeinse stad die bij Xanten lag. Hiervoor is eerst veel grond aangekocht op de plaats waar de archeologische resten zijn aangetroffen. Daarna zijn *in situ* reconstructies gemaakt van stadsmuren, poorten, tempels, badhuizen en andere gebouwen.

Er is een relatief kleine permanente tentoonstelling die zich vooral richt op de reconstructies van gebouwen. Daarnaast worden verschillende onderwerpen gepresenteerd in het museum, via evenementen of tijdelijke tentoonstellingen. Het museum heeft een significante impact op de regio, door de c. 600.000 bezoekers die het jaarlijks aantrekt. Deze bezoekers hechten ook veel belang aan de functie van het museum als onderzoeks- en wetenschapscentrum. Momenteel zijn er plannen om het museum verder uit te breiden tot 2020, met kosten van rond 80 miljoen en dus wederom significante financiële gevolgen voor de regio.

Na de pauze volgde een presentatie door Christof Flugel over het belang van nieuwe technologieën. Een door de EU gefinancierd project om de Limes meer zichtbaar te maken richtte zich op het ontwikkelen van een augmented reality app. Maar kritiek die hier op gegeven kan worden is dat het effect van apps en hun bereik relatief klein is versus de vereiste investering. Ook zijn veel musea huiverig om apps te promoten.

Memoryscapes

Frederique van Ouwkerk van de University of Applied Sciences gaf een inspirerende lezing die het verleden trachtte te koppelen aan het heden. Door het concept van Memoryscapes te introduceren, plaatsen waar we gedeelde herinneringen aan hebben, kon zij aangeven hoe zij denkt dat de Limes een toeristisch succes zou kunnen worden. Het internet kan hierbij gezien worden als het kampvuur waar mensen verhalen en herinneringen uitwisselen.

Dit aspect van Storytelling is essentieel voor musea om het verhaal effectief over te brengen en zeker als het gaat om landschappen zoals de Limes. Door de lokale bevolking te betrekken, emoties te gebruiken als deel van ervaring, lokale trots op te roepen, begrip te kweken en identiteit aan te spreken kan het verhaal en het gevoel van het verhaal overgebracht worden. Hierbij komt het aspect van authenticiteit ter sprake, dat voor bezoekers van erfgoed locaties en musea van groot belang wordt gevonden. De vraag of iets 'echt' is, is voor museumbezoekers een belangrijke vraag, maar niet de enige behoefte die zij hebben. Zij zoeken uitdagingen, inhoudelijke kennis, maar ook plezier en engagement.

Een techniek uit de *leisure industry* is de afkorting UNIQUE: Unique, Novel, Inspiring, Quality, Unusual / Unexpected, Emotion / Education. Als al deze aspecten aan bod komen is de kans groot dat bezoekers een positieve ervaring hebben. Het is daarbij vooral van belang om een band met toeristen aan te gaan, ook diegenen die geen achtergrond hebben in westerse, Europese geschiedenis - zoals internationale toeristen uit Aziatische landen. Daarbij kan het helpen om zichtbaar te zijn via goede PR, maar ook om meerdere verhalen te vertellen te hebben.

UNESCO Werelderfgoed

Tamar Leene beschreef als hekkensluiter het nominatieproces om de Nederlandse Limes een werelderfgoed locatie te maken. Er worden stukjes voorbereid als opmaat om het geheel in één keer te registreren bij UNESCO. Omdat er veel

lokale en regionale projecten en initiatieven zijn, is het lastig om één aanvraag voor te bereiden. Essentieel is om te blijven communiceren en veel onderling te overleggen.

De Sessie werd afgesloten met een *Round Table* discussie over de Romeinse Limes en de mogelijkheden rond de presentatie. Het was een productieve sessie te noemen, waarin veel ideeën en concepten werden gepresenteerd. Het kan de toehoorders niet ontgaan zijn dat de Romeinse Limes erg leeft in Nederland!

Concert in Duomo

In de avond kregen de congresbezoekers de mogelijkheid om een exclusief concert bij te wonen in de *Duomo* van Milaan, waar ik graag gebruik van heb gemaakt. Het was een indrukwekkend geheel en symboliseerde een samenkomen van verschillende werelden binnen de context van erfgoed.

7 en 8 Juli - Museumbezoek

Op 7 en 8 Juli heb ik gebruik gemaakt van de gelegenheid om de musea van Milaan te verkennen. Het rijke verleden van Milaan, Italië, maar ook Europa werd gepresenteerd in een scala aan musea en erfgoed locaties. In wisselende samenstelling met andere congresgangers, maar ook in mijn eentje, heb ik met veel genoegen de inhoudelijke presentatie van deze musea bekeken. Maar met in mijn achterhoofd de opgedane kennis in de twee voorgaande dagen viel het mij op dat veel musea nog steeds een overdaad aan 'echte' kunst of objecten laten zien, zonder een duidelijk verhaal te presteren aan het publiek. het klassieke beeld van het bijzondere object in een glazen stolp, waar vooral geen interactie mee mogelijk is, bleef overeind.

Het ICOM congres is mij blijven inspireren, ook na thuiskomst in Nederland. Ik zou van de gelegenheid gebruik willen maken om Luc Eekhout en de rest van het ICOM Nederland bestuur te

bedanken voor de kans om dit bijzondere congres te ervaren! Ik kijk uit naar toekomstige samenkomsten van ICOM Nederland.